

น้ำโขง ดงดิบ หญิงร้าย และชายชาตรี: เจ้าแม่จามรี ในฐานะนวนิยายโรมานซ์แนวจักรวรรดินิยม¹

The Mekong, Dark Jungle, Wild Woman and Gentle Man: *Jao Mae Jamaree* as an Imperialist Romance

ภัทรนัย ุส:สาณนาม / Natthanai Prasannam

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มุ่งศึกษานวนิยายเรื่อง *เจ้าแม่จามรี* ของหลวงวิจิตรวาทการในฐานะนวนิยายโรมานซ์แนวจักรวรรดินิยม โดยใช้การวิจารณ์แนวหลังอาณานิคมเป็นกรอบในการศึกษา ผลการศึกษาพบว่า นวนิยายเรื่องนี้ได้รับอิทธิพลจากนวนิยายโรมานซ์แนวจักรวรรดินิยมของตะวันตก ทั้งในแง่องค์ประกอบวรรณกรรม และวิธีคิดแบบจักรวรรดินิยม ผู้เขียนอ้างอิงพิธีกรรมเหนือดินแดนลุ่มน้ำโขงผ่านตัวละครชายผู้บุกเบิกเข้าไปถึงจามรีนครในฐานะ “ดินแดนพรหมจรรย์” และทำให้ตัวละครเอกหญิงกลายเป็นไทย การล่มสลายของจามรีนครในตอนปลายเรื่องสื่อถึงความเปลี่ยนแปลงที่ถูกจัดในดินแดนที่ไทยอ้างสิทธิถือครอง ความคิดดังกล่าวได้กลายเป็นปฏิบัติการทางวาทกรรมของหลวงวิจิตรวาทการตามนโยบายการขยายดินแดนในยุคสมัยของจอมพล ป.พิบูลสงครามในกาลต่อมา *เจ้าแม่จามรี* จึงทำหน้าที่ผลิตซ้ำวาทกรรมว่าด้วยความยิ่งใหญ่ของอาณาจักรไทยผ่านตรรกะแบบจักรวรรดินิยมที่สัมพันธ์กับเทพวิถียุทธศาสตร์นัยทางการเมืองด้วย

Abstract

This article aimed to study Luang Vichit Vadakarn's *Jao Mae Jamaree* as an Imperialist romance with a Postcolonial approach. It found that the novel is influenced by Western Imperialist romances in terms of fictional elements and Imperialist ideology. The author justifies symbolic procession over the Mekong region through a male protagonist who pioneers the lost city of Jamaree as a “virgin land” and socializes

¹ บทความวิจัยนี้เป็นส่วนหนึ่งของโครงการวิจัยเรื่อง “‘ตะวันออก’ ในนวนิยายของหลวงวิจิตรวาทการ” ที่ได้รับทุนจากโครงการสนับสนุนนักวิจัยรุ่นใหม่ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ประจำปี 2553 โดยมีรองศาสตราจารย์ ดร.สรณัฐ ไตลังคะ เป็นนักวิจัยที่ปรึกษา

a female protagonist with Thainess. The decline of Jamaree at the end of the story implies the destruction of the otherness in the arena of the Thai empire. This concept subsequently became Luang Wichit Wathakan's colonial discursive practice against neighboring countries during Phibulsongkhram's regime. Ultimately, *Jao Mae Jamaree* reproduces discourses on the glory of the Thai empire throughout Imperialist logic tied with sexuality and subtle political connotations.

บทนำ

นวนิยายผจญภัยจากตะวันตกเริ่มปรากฏในวงวรรณกรรมไทยอย่างชัดเจนใน พ.ศ.2444 ที่มีผู้แปลงานเขียนของเซอร์เฮนรี ไรเดอร์ แฮกการ์ด (Sir Henry Rider Haggard, 1856-1925) เป็นภาษาไทยครั้งแรก แฮกการ์ดเป็นนักเขียนตะวันตกที่มีอิทธิพลมากที่สุดต่อการสร้างสรรค์วรรณกรรมแนวผจญภัยของไทย (Varatorn, 1976: 88) การตอบรับงานเขียนของแฮกการ์ดอย่างกว้างขวางส่งผลให้กระทรวงธรรมการ (ปัจจุบันคือกระทรวงศึกษาธิการ) ได้ประกาศให้เรื่อง *King Solomon's Mine* เป็นแบบเรียนภาษาอังกฤษสำหรับนักเรียนชั้นประโยคมัธยมบริบูรณ์ใน พ.ศ.2478 (Khunploy, 2011: 13)

แฮกการ์ดเรียกงานเขียนแนวผจญภัยของตนว่า “นวนิยายโรมานซ์” (romance)² โดยถือเอาว่าเรื่องที่มีฉากท้องเรื่องเป็นทวีปแอฟริกาหรือดินแดนอื่นที่เป็น “ต่างแดน” และ/หรือตกลำรวจ จะถูกสังเคราะห์อยู่ในกลุ่มนี้ ในขณะที่เรื่องที่มีฉากท้องเรื่องเป็นประเทศอังกฤษจะเรียกว่านวนิยาย (novel) เรื่องเล่าในนวนิยายโรมานซ์เป็นภาพฝันที่สมบูรณ์แบบของผู้ชาย ที่ว่าด้วยการผจญภัย การทดสอบความแข็งแกร่ง รวมทั้งการทดสอบจริยธรรมและคุณธรรม งานเขียนกลุ่มนี้ถือเป็นวาทกรรมที่มีผู้ชายเป็นศูนย์กลางและให้ความสำคัญแก่ประสบการณ์ของผู้ชายผิวขาวที่อยู่ไนพรมแดนของจักรวรรดิ (Stott, 1989: 71)

² ผู้วิจัยใช้คำว่า “นวนิยายโรมานซ์” แทน “romance” ด้วยเหตุผลว่า “romance” อาจหมายถึงวรรณกรรมหลายประเภท เช่น บทละคร หรือเรื่องเล่าร้อยกรอง ในขณะที่ “romance” ของแฮกการ์ดเป็นบันเทิงคดีร้อยแก้วโดยเน้นกลุ่มนวนิยาย ทั้งนี้ ในแง่ของรากศัพท์ “romance” หมายถึงเรื่อง (story) และเนื้อเรื่องของ “romance” ส่วนใหญ่จะเกี่ยวข้องกับการเดินทาง.

Patterson (1978: 112-113) สรุปโครงสร้างของนวนิยายโรมานซ์แนวจักรวรรดินิยม (Imperialist romance) โดยใช้งานเขียนในประเภทดังกล่าวจำนวนมากกว่า 50 เรื่องเป็นแหล่งข้อมูล เขาเสนอว่าลักษณะสำคัญที่จะปรากฏในโครงเรื่องของงานเขียนกลุ่มนี้คือการแสวงหา การค้นพบเผ่าพันธุ์ที่สาบสูญ ความสำคัญของความรู้ทางวิทยาศาสตร์ การพึงใจรักใคร่ระหว่างนักผจญภัยชายยุโรปกับหญิงพื้นเมือง ตลอดจนการเดินทางลงไปในถ้ำหรือทางเดินใต้ดิน ซึ่งสอดคล้องกับผลการศึกษาของ Supapakruja (1998: 33) ที่ศึกษาโครงสร้างของนวนิยายแนวผจญภัย โดยสังเคราะห์จากเรื่อง *King Solomon's Mine ล่องไพร* และ *เพชรพระอุมา* แล้วพบว่านวนิยายแนวผจญภัยมีโครงสร้างของเรื่องเหมือนกัน กล่าวคือ ตัวละครจะต้องเดินทางเข้าไปในป่าลึกเพื่อจุดประสงค์อย่างใดอย่างหนึ่ง ในการเดินทางจะใช้แผนที่หรือมีคนรู้จักเส้นทางนำทางไป ตัวละครจะต้องผจญภัยกับอันตรายหลายรูปแบบ เช่น จากสัตว์ร้ายหรือภัยธรรมชาติ จากนั้นตัวละครมักพบกับชุมชนใดชุมชนหนึ่งและต้องช่วยเหลือคนในชุมชนนั้นแก้ปัญหาที่มีอยู่ และเมื่อตัวละครบรรลุจุดประสงค์ของการเดินทางแล้วก็จะเดินทางกลับบ้านเมืองของตน จึงอาจกล่าวสรุปได้ว่าวรรณกรรมแนวผจญภัยของไทย³ ได้รับอิทธิพลจากนวนิยายโรมานซ์แนวจักรวรรดินิยมของตะวันตก ดังปรากฏในผลการศึกษานักวิชาการและคำอธิบายของผู้เขียน (Pinet, 1996; Supapakruja, 1998; Phanglak, 2003)

หลวงวิจิตรวาทการเป็นนักเขียนอีกคนหนึ่งที่สร้างสรรค์นวนิยายผจญภัยไว้จำนวนมาก ในบรรดางานเขียนที่หลากหลายของเขา เช่น *เจ้าแม่จามรี* *ทุ่งร้าง-ทางรัก* *ฟากฟ้าสาละวิน* และ *บัลลังก์เชียงรุ่ง* แต่นวนิยายหลายเรื่องในกลุ่มนี้ถูกสังเคราะห์ให้กลายเป็นนวนิยายอิงประวัติศาสตร์ เนื่องจากใช้ประวัติศาสตร์ของชนชาติไทและประวัติศาสตร์ของประเทศเพื่อนบ้านมาเป็นวัตถุดิบในการประพันธ์ ในที่นี้จะขอล่าวถึงนวนิยายเรื่อง *เจ้าแม่จามรี* อันเป็นข้อมูลหลักของบทความนี้

³ ในกลุ่มวรรณกรรมแนวผจญภัยมีงานเขียนประเภทเรื่องสั้นด้วย ทั้งนี้ว่าทกรรมอาณานิคมของไทยที่อาจพบได้ในวรรณกรรมกลุ่มนี้คือการประกอบสร้างคนที่อยู่นอกศูนย์กลางหรือกลุ่มชาติพันธุ์ให้กลายเป็น "คนอื่น" และประกอบสร้างให้ป่าหรือแดนชายขอบมีลักษณะลึกลับที่ทั้งดึงดูดและน่าสะพรึงกลัว ศึกษารายละเอียดเพิ่มเติมได้ใน Tailanga (2010)

เจ้าแม่จามรี พิมพ์เป็นตอนๆ ลงในหนังสือพิมพ์ดวงประทีปเมื่อ พ.ศ.2475 และพิมพ์รวมเล่มครั้งแรกเมื่อ พ.ศ.2480 นวนิยายเรื่องนี้เล่าเรื่องของตัวละครเอก “ข้าพเจ้า” ที่เดินทางพร้อมคณะไปยังบริเวณลุ่มน้ำโขง “ข้าพเจ้า” ได้ยินเรื่องราวของ เจ้าแม่จามรีในดินแดนที่คนเดินทางไปไม่ถึง ผู้ที่เดินทางไปในดินแดนแห่งนั้นมักมีอันเป็นไป “ข้าพเจ้า” พร้อมด้วยคณะเดินทางที่เป็นคนเรือออกตามหาเจ้าแม่จามรี โดยมีบันทึกของนักเดินทางชาวฝรั่งเศสว่าด้วยความลับของจาโกเป็นเครื่องนำทาง คณะเดินทางบุกบันฝ่าอุปสรรคต่างๆ จนพบดินแดนของเจ้าแม่จามรีคือจามรีนคร ที่สาบสูญ ในนครแห่งนั้น “ข้าพเจ้า” ได้พบสตรีสองคน คนหนึ่งคือพนัส เลขาณุกาโรนินของเจ้าแม่จามรีผู้เป็นราชินีสูงสุดของเมือง และตัวเจ้าแม่จามรีที่ สวยงามอ่อนหวานต้องใจ “ข้าพเจ้า” ในตอนปลายเรื่อง คณะเดินทางของ “ข้าพเจ้า” พยายามหนีออกจากจามรีนครจึงถูกพนัสสั่งให้คนไปสังหาร ส่วน “ข้าพเจ้า” และ เจ้าแม่จามรีเมื่อเกิดความรักต่อกันแล้ว จึงพากันหลบหนีออกจากรนครไปยังประเทศ เวียดนาม โดยหลังจากนั้นไม่นานภูเขาไฟที่อยู่ใต้ที่ตั้งของนครเกิดระเบิดขึ้น ทำให้ จามรีนครสาบสูญไปตลอดกาล

บทความวิจัยนี้ต้องการเสนอการจัดประเภทใหม่ให้แก่การศึกษานวนิยาย ของหลวงวิจิตรวาทการโดยใช้นวนิยายเรื่อง *เจ้าแม่จามรี* เป็นกรณีศึกษา การวิเคราะห์จะเน้นอิทธิพลจากนวนิยายผจญภัยของตะวันตก โดยเฉพาะอุดมการณ์ แบบจักรวรรดินิยม (Imperialism)⁴ ที่ถูกเคลือบข้อมอยู่ในเนื้อหา ทั้งนี้จะเน้นให้เห็นว่า นวนิยายของหลวงวิจิตรวาทการมีลักษณะของนวนิยายโรมานซ์แนว จักรวรรดินิยม ซึ่งแสดงให้เห็นว่างานเขียนของหลวงวิจิตรวาทการรับอิทธิพลจาก วรรณกรรมแนวนี้ทั้งในแง่แนวทางการประพันธ์และอุดมการณ์ทางการเมือง

⁴ จักรวรรดินิยมในที่นี้ใช้ตามความเห็นของ Edward Said ที่ใช้คำว่าจักรวรรดินิยมตามความหมายทั่วไป เพื่อหมายถึงปฏิบัติการ ทัศนคติและทัศนคติของจักรวรรดิที่มีพลังครอบงำ โดยปกครองดินแดนที่อยู่ ห่างไกลออกไป (Said, 1993: 8) จักรวรรดินิยมจึงต่างกับการสร้างอาณานิคม (colonization) ที่มี การตั้งถิ่นฐานของคนจากประเทศเจ้าอาณานิคมในดินแดนห่างไกล การแบ่งแยกก็ตกันในเชิงอุดมการณ์ระหว่าง “พวกเรา” และ “พวกเขา” ได้เติบโตเต็มที่อยู่ในงานเขียนประเภทบันเทิงคดี วิชารัฐศาสตร์ ทัศนวิทยา เชื้อชาติ และวรรณกรรมการเดินทาง (Ashcroft, Griffiths, and Tiffin, 2007: 111-115).

เจ้าแม่จามรีและจามรีนคร: อำนาจผ่านมิติเพศวิถีและภูมิศาสตร์

Edward Said ได้เสนอไว้ในหนังสือ *Orientalism* (1978) หรือ “บูรพคตินิยม” ของเขาว่าความหมายของตะวันออกหรือโลกที่ไม่ใช่ตะวันตกถูกนิยามขึ้นมาในลักษณะที่เป็นนิเสธกับตะวันตก กล่าวคือ ตะวันตกอยู่ในฐานะความปกติ (normal) และตะวันออกอยู่ในฐานะความแตกต่าง (different) ยิ่งไปกว่านั้นตะวันออกยังถูกสร้างให้มีลักษณะเป็นหญิง ในขณะที่ตะวันตกมีลักษณะเป็นชาย (McLeod, 2000: 45) ข้อสรุปดังกล่าวแสดงให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างตะวันตกกับตะวันออก หรือเจ้าอาณานิคมกับผู้อยู่ใต้ปกครองว่าตั้งอยู่บนตรรกะของเพศวิถีด้วยเช่นกัน ดังที่มีความเป็นชายและความเป็นหญิงเข้ามาจัดจำแนกโลกทั้งสองออกจากกัน ความสัมพันธ์ระหว่างลัทธิล่าอาณานิคม จักรวรรดินิยมกับเพศวิถีนี้นำไปสู่แนวคิดเรื่อง “ตัณหาอาณานิคม” (colonial desire)

ตัณหาอาณานิคมเป็นคำศัพท์ที่ Young (1995) ใช้เพื่อบ่งชี้แง่มุมซึ่งวาทกรรมอาณานิคมถูกแพร่ขยายผ่านเพศวิถี ความคิดเรื่องการสร้างอาณานิคมเองตั้งอยู่บนฐานของวาทกรรมเรื่องเพศว่าด้วยการข่มขืน การทะเลวงสอดใส่ และการทำให้ตั้งครรภ์ ขณะที่ความสัมพันธ์ที่ตามมาระหว่างเจ้าอาณานิคมกับผู้ถูกปกครองมักถูกนำเสนอในวาทกรรมที่มีกลิ่นอาย (redolent) ของความแปลกถิ่นที่หลอมรวมกับความปรารถนาทางเพศ (sexualized exoticism) ดังนั้น แม้ในลักษณะเชิงบวกของทัศนคติแบบอาณานิคมในวาทกรรมบูรพคตินิยมก็ยังซ่อนนัยให้เห็นมุมมองเรื่องความปรารถนาทางเพศเช่นกัน

การอ่านภูมิศาสตร์ในนวนิยายโดยเชื่อมโยงกับประเด็นเพศวิถีจึงเป็นสิ่งที่นักวิชาการสายหลังอาณานิคมสนใจอย่างยิ่ง เพราะเรื่องเพศถือเป็นหัวใจของการเหยียดผิว อุปลักษณะของการข่มขืนจึงเกิดขึ้นผ่านวาทกรรมของจักรวรรดิ (Brantlinger, 2009: 68-69) ดังที่ปรากฏในวลีอย่าง “the opening up of Africa” ซึ่งในที่นี้อาจแปลให้เข้ากับบริบทได้ว่า “การเปิดบริสุทธ์แอฟริกา” วลีดังกล่าวเน้นย้ำการทำภูมิทัศน์ให้มีเพศ (gendering landscape) และการเชื่อมโยงถึงกันระหว่างเพศวิถีกับการพิชิตดินแดน (conquest) แดนพรหมจรรย์ถูกบุกเบิกด้วยการสำรวจเพื่อการค้าและการตั้งรกราก คนที่อยู่อาศัยแต่เดิมถูกสังหาร ถูกผลักดันให้พลัดถิ่น

หรือไม่ก็ถูกผลักไปอยู่ชายขอบของชุมชนที่ตั้งขึ้นใหม่ของชาวยุโรป ผู้ที่เดินทางและสำรวจดินแดนเหล่านี้จะเขียนรายงานส่งกลับไปยังผู้สนับสนุนการเดินทางหรือศูนย์กลางของจักรวรรดิ โดยนัยนี้ ดินแดนที่ถูกสำรวจแล้วก็จะเป็นที่รู้จัก ถูกครอบครอง และถูกจัดกลุ่มอยู่ภายใต้การควบคุมหรืออิทธิพลของอำนาจอาณานิคม งานเขียนที่ว่าด้วยการเดินทางเหล่านี้ได้ถูกปรับให้อยู่ในรูปแบบเรื่องแต่งที่หลากหลาย เช่น บทละครเรื่อง *The Tempest* ของ William Shakespeare นวนิยายเรื่อง *Gulliver's Travels* ของ Jonathan Swift และนวนิยายเรื่อง *Robinson Crusoe* ของ Daniel Defoe (Ashcroft, Griffiths, and Tiffin, 2007: 89-90)

จากฐานของความคิดข้างต้น ในนวนิยายโรมานซ์แนวจักรวรรดินิยมของตะวันตก เช่น *King Solomon's Mine* ผู้เขียนได้วาดแผนที่แอฟริกาอันเป็นฉากท้องเรื่องให้มีลักษณะเป็นเรือนกายของผู้หญิง และมีชื่อสถานที่ที่เป็นอวัยวะต่างๆ เช่น ภูเขาที่ชื่อว่าถันพระนางชีบา (Sheba's Breasts) การพิชิตแอฟริกามีความหมายเท่ากับการเดินทางเข้าไปเพื่อทำลายพรหมจรรย์ของดินแดนดังกล่าว การทะลุทะลวงเข้าไปจึงตามมาด้วยการครอบครอง (Stott, 1989: 77) เช่นเดียวกับที่ผู้หญิงต้องกลายเป็นสมบัติของผู้ชายหรือเป็นวัตถุทางเพศสำหรับผู้ชาย การเดินทางสู่จามรีนครของ “ข้าพเจ้า” และคณะเดินทางก็ถูกบรรยายผ่านตรรกะชุดเดียวกันนี้

เวลานี้เรากำลังนอนอยู่ท่ามกลางความบริสุทธิ์ ความบริสุทธิ์ของอากาศ [...] ความบริสุทธิ์ของทุกสิ่งที่มีชีวิตอยู่ใต้ท้องฟ้าสี่ครามครอบคลุมภูมิภาคที่เขียวสด และดวงอาทิตย์แสงทอง ดอกไม้ส่งกลิ่นมาต้องฉานประสาธ ทำให้ชีวิตของเราน่ารื่นรมย์ยิ่งขึ้น ดอกไม้เหล่านี้มีกลิ่นหอมประหลาด เป็นดอกไม้พรมจารี ไม่มีใครมาตัดดม จึงเป็นดอกไม้ที่สามารถดำรงความหอมหวานและความสดชื่นอยู่ได้นาน (Vichit Vadakarn, 1961: 62-63)

ตัวบทนวนิยายหมกมุ่นอยู่กับการเน้นย้ำเรื่อง “ความบริสุทธิ์” ของป่าเพื่อชี้ให้เห็นว่าเป็นดินแดนที่ยังไม่ถูกค้นพบหรือครอบครอง ภาพของป่าถูกสร้างขึ้นด้วยคู่ความหมายของความมั่งคั่งกับความน่าพิศวง เนื้อความตอนนี้อยู่เป็นการเกริ่นการณ์ (foreshadowing) ด้วย เพราะตอนปลายเรื่องที่ “เมืองล่ม” นั้นก็เพราะเจ้าแม่จามรีถูกพาออกไปจากเมือง เท่ากับเมืองนั้นได้ถูกพรากเอาพรหมจรรย์ไป

ความบริสุทธิ์ของป่า ความบริสุทธิ์ของจามรีนคร จึงหมายถึงความบริสุทธิ์ของเจ้าแม่จามรีผู้ครองนครด้วย “ตำแหน่งเจ้าครองนครจามรีนั้น จะต้องได้แก่สตรีเท่านั้น และต้องเป็นสตรีที่บริสุทธิ์ [...] ถ้ามีพระสามี หรือเกิดเรื่องรักๆ ใคร่ๆ อภัยทอดสูอะไรเกิดขึ้น ก็จะถูกลงโทษ นำพระองค์ไปทิ้งที่เชิงเขา ให้สิ้นพระชนม์ไปด้วยสัตว์และต้นไม้ที่มีพิษ” (Vichit Vadakam, 1961: 93) จึงกล่าวได้ว่าภูมิศาสตร์กับความเป็นหญิงอยู่อย่างกลมกลืนเป็นเนื้อเดียวกันในตัวบท

ลักษณะของผู้หญิงที่ถูกสร้างให้มีความงามอย่างน่าพิศวงแสดงผ่านเหตุการณ์ตอนที่คณะเดินทางของตัวละครเอกต้องเผชิญกับเงาสะท้อนของผู้หญิงที่กำลังอาบน้ำฝนที่กระตุ้นให้พวกเขาเกิดความกระหายที่จะเดินทางไปให้ถึงจามรีนครเร็วยิ่งขึ้น “เราช่วยกันจ้องมองจนเมื่อยคอ เพื่อให้เห็นลักษณะและเครื่องแต่งกายของสตรีนั้น เราแลเห็นชัดเจนว่าพวกนี้ไว้ผมยาวมีเครื่องปกปิดร่างกายแต่เบื้องล่าง ปล่อยส่วนของร่างกายในตอนบนออกสูกับฝน แย้ยแสงและเสียงฟ้าที่กำลังกระหึ่มครืนคราง” (Vichit Vadakam, 1961: 53) จากเงาสะท้อนดังกล่าวตัวละครเอกได้พยายามอธิบายด้วยเหตุผลทางวิทยาศาสตร์ ซึ่งเขายอมรับในที่สุดว่าเป็นเรื่องลึกลับที่เขาเองก็หาคำอธิบายที่เหมาะสมใจไม่ได้

คณะเดินทางได้ลู่ถึงจามรีนครโดยผ่านเข้าไปในช่องทางที่มีบันไดทอดลงไปใต้ดินและได้พบกับอารยธรรมจามปาที่สาบสูญ สอดคล้องกับที่ Patterson (1978: 112-113) เสนอว่าการลงไปในห้องใต้ดินหรือถ้ำในนวนิยายโรมานซ์แนวจักรวรรดินิยมเปรียบได้กับการลงไปสู่ขุมนรกของเทพ Hades จากปกรณัมกรีก ทั้งนี้ ในจามรีนคร “ข้าพเจ้า” ได้พบกับพนัสก่อนและแสดงไมตรีจิตต่อเธอในลักษณะที่สัมพันธ์กับเพศวิถีหรืออารมณ์ปรารถนา ดังบทสนทนาที่ว่าด้วยเรื่องชื่อของตัวละครทั้งสอง

“[...] พนัสก็แปลว่าป่าเท่านั้นเอง พวกเราที่นี่เจียมตนว่าเป็นชาวป่าเสมอ” เธอพูดพลางทอดสายตาไปทางน้ำซึ่งจามระยับอยู่ในแสงแดดที่เพิ่มสีแดงมากขึ้นทุกที และดวงหน้าเธอในเวลานี้กำลังเป็นที่สดชื่นรอรับหยาดน้ำค้างและแสงจันทร์ที่จะมาถึง

“แต่คำว่า ‘พนัส’ แปลได้อีกอย่างหนึ่งว่าความรัก” ข้าพเจ้ากล่าวต่อ (Vichit Vadakam, 1961: 101)

ตัวละครเอกชายของหลวงวิจิตรวาทการมีความโน้มเอียงที่จะเป็นนักรัก เช่นเดียวกับตัวละครเอกชายในวรรณกรรมไทยเรื่องอื่นๆ ที่สืบทอดมาจากตัวละครเอกในวรรณคดีแบบฉบับ และพนัสในฐานะตัวละครเอกหญิงก็ถูกเปรียบเทียบกับธรรมชาติที่อยู่เป็นฝ่าย “ตั้งรับ” มากกว่าที่จะเป็นฝ่ายรุกในความสัมพันธ์ (“รอรับหยดน้ำค้าง และแสงจันทร์”) “ข้าพเจ้า” เกี้ยวพนัสเพราะเขายังไม่ได้พบกับเจ้าแม่จามรี แต่เมื่อได้พบกันเขากลับพบว่านางมีความงามบริสุทธิ์ที่น่าพิศวงยิ่งกว่า

ดวงพระพักตร์จัดว่าเป็นสตรีที่งามมาก พระปรางทั้งสองแดงด้วยเส้นเลือด เป็นรอยๆ แสดงอนามัยอันดีเลิศของคนพื้นเมืองนี้ พระโอบุชู้บางและแนบแน่น มีความขี้มเล็กน้อยที่เห็นในพระพักตร์แต่ดวงเนตรคมเหมือนอย่างจะตัดหัวใจเราไปทุกคน ผิวขาว ขาวอย่างชาวบูรพทิศ และมีผ้าโพกพระเศียรตามแบบพื้นเมืองแท้ พวกเราใจเต้นคอยฟังว่าจะรับสั่งอะไรขึ้นก่อน ทรงจ้องมายังเรา และมองอย่างพิเนิจพิเคราะห์ ความคมของพระเนตรบังคับให้พวกเราต้องหลบตา ทุกๆ ครั้งที่จ้องมาประสบตา พระอาการสงบเสงี่ยมดูเหมือนจะไม่สนิทกับผู้ชายเท่ากับเลขานุการเสด็จเข้ามาจนใกล้พวกเราแล้วก็รับสั่งว่า “สบายกันดีหรือคะ” (Vichit Vadakarn, 1961: 108)

เจ้าแม่จามรีมีไมตรีจิตต่อ “ข้าพเจ้า” ในแต่ละวันที่อยู่ไนจามรีนคร “ข้าพเจ้า” พบว่าเจ้าแม่จามรีมีใจฝึกฝนความเป็นไทย แม้จะมีอารยธรรมที่ยิ่งใหญ่เป็นของตัวเอง เจ้าแม่จามรีเคยปรารภว่า “พนัสเขาเคยไปอยู่เมืองไทยและเล่าให้ฟังว่าสนุกฉันเรียนภาษาไทยกับเขา และเป็นภาษาเดียวที่ฉันพูดได้ นอกจากภาษาพื้นเมืองของเรา คนไทยคงไม่มีใครทราบว่าพวกเราที่นี้พยายามเอาอย่างไทย และทำตัวเป็นไทยกันมากที่สุด” (Vichit Vadakarn, 1961: 109) ตัวละครเอกชายจึงทำหน้าที่เป็นทูตวัฒนธรรมไทยและขัดเกลาให้เจ้าแม่จามรีค่อยๆ กลายเป็นไทยจนปรากฏผลว่า “เดี๋ยวนี้พระนางเกือบเป็นไทยแท้ๆ ทรงรับสั่งภาษาไทยชัดเจนเท่ากับสตรีไทยคนหนึ่งและทรงรักอารยธรรมของไทยยิ่งกว่าของชาติใดๆ พระนางมีความปรารถนาแน่วแน่ที่จะอยู่ในเมืองไทย หรือท่องเที่ยวไปในที่ต่างๆ อย่างเป็นอิสระเต็มที่” (Vichit Vadakarn, 1961: 133) หากเทียบกับนวนิยายโรมานซ์แนวจักรวรรดินิยม

เจ้าแม่จามรีเป็นคนพื้นเมืองฝ่ายที่ยอมรับวัฒนธรรมยุโรปได้มากกว่าคนพื้นเมือง ส่วนฝ่ายตรงข้ามคือพนัส ลักษณะดังกล่าวนี้นำไปสู่จุดจบของเรื่องที่ว่าตัวละครเอกที่ยอมรับวัฒนธรรมยุโรปจะเป็นฝ่ายรอดชีวิต (Patterson, 1978: 113)

ชื่อของพนัสที่แปลว่า “ป่า” ส่อนัยว่าเธอไม่สามารถถูกขัดเกล่าให้เป็นไทยได้ ความป่าเถื่อนของเธอแสดงผ่านการออกคำสั่งให้ฆ่าเพื่อนร่วมเดินทางของ “ข้าพเจ้า” เมื่อพวกเขาพยายามหลบหนีออกจากเมือง ความเป็นหญิงของพนัสจึงโยงอยู่กับความอนาถะ อำนาจของนางเป็นสิ่งที่ “ข้าพเจ้า” สังเกตเห็นตั้งแต่วะยะแรกจนเขาลงความเห็นว่า “ดูเหมือนเมืองนี้จะเป็นเมืองผู้หญิง เพราะดูผู้หญิงเป็นผู้ชายไปทุกอย่าง และผู้หญิงทั้งสองที่เราได้พบมาแล้วก็ดูมีความกล้าหาญมันคงเท่ากับผู้ชาย” (Vichit Vadakarn, 1961: 111) การเป็นผู้หญิงที่ “เกินผู้หญิง” เป็นการทำให้ความเป็นชายของจามรีนครเลือนหายไป ทั้งยังส่อให้เห็นภาวะที่ผู้หญิงเป็นผู้คุกคาม ดังที่นวนิยายโรมานซ์แนวจักรวรรดินิยมของตะวันตกจะแสดงความวิตกกังวล หวาดกลัว และเกลียดชัง (misogyny) ผู้หญิงที่ทรงอำนาจหรือมีภาวะคุกคาม (Brantlinger, 2009: 66) ดังตัวอย่างจากตัวละครหญิงที่คืนชีพขึ้นมาในนวนิยายเรื่อง *She* ของแฮกการ์ด เป็นต้น

“ผู้หญิงดี” คือผู้หญิงที่ “ถูกทำให้เชื่อง” ในที่นี้คือถูกทำให้กลายเป็นไทย อันเป็นสาเหตุให้ตัวละครหายจากความป่าเถื่อนซึ่งติดมากับความเป็นคนพื้นเมือง ในตอนปลายเรื่องการที่จามรีนครต้องล่มสลายลงจึงน่าจะหมายถึงการขจัดความไม่เป็นไทยออกจากดินแดนที่ไทยอ้างสิทธิถือครองในเชิงสัญลักษณ์ ทั้งนี้เมื่อตัวละครเอกชายได้ในสิ่งที่ต้องการแล้วคือเจ้าแม่จามรีก็เดินทางออกจากดินแดนนั้นเช่นเดียวกับตัวละครเอกชายในนวนิยายที่เป็นตัวบทต้นทาง

การล่มสลายของจามรีนครและการเลือนหายไปของความเป็นอื่นเป็นสิ่งที่หลวงวิจิตรวาทการกำหนดให้ตัวละครเอกหญิงคนพื้นเมืองแตกต่างให้แก่ตัวละครชาย “ฉันก็ไม่เชื่ออะไรมมาย ฉันเชื่อว่าภูเขาไฟได้ระเบิดในจามรีนครจริง อันนี้ก็เป็นเหตุผลทางภูมิศาสตร์ ฉันเชื่อว่าภูเขาไฟระเบิดเมื่อถึงเวลาที่จะต้องระเบิด ซึ่งเป็นเหตุผลทางภูมิศาสตร์เหมือนกัน ฉันเชื่อว่าฉันเคราะห์ดีที่ได้ออกมาเสียก่อน ไม่ใช่เพราะฉันออกมาภูเขาไฟจึงระเบิดถึงฉันอยู่ก็ระเบิด” (Vichit Vadakarn, 1961: 145)

เจ้าแม่จามรีสามารถแสดงเหตุผลเชิงวิทยาศาสตร์ได้อันเป็นผลจากการถูกขัดเกลามาให้เป็นไทย นางรอดชีวิตเพราะโน้มน้าเข้ามาหาความเป็นไทย ทั้งนี้คำแก้ต่างของนางเป็นการสถาปนาความเป็นผู้กอบกู้หรือผู้ช่วยให้รอดของ “ข้าพเจ้า” มากกว่าจะเป็นผู้ทำลายล้าง

เรื่องเล่าของ “ข้าพเจ้า”: การผจญภัยด้วยสำนึกแบบจักรวรรดินิยม

หลวงวิจิตรวาทการเคยรับราชการในกระทรวงต่างประเทศหลายวาระ ทำให้มีโอกาสดำรงตำแหน่งที่แตกต่างในประเทศที่เดินทางไปพำนักหรือไปปฏิบัติราชการ สังคมและวัฒนธรรมเหล่านั้นย่อมสร้างแรงบันดาลใจให้แก่หลวงวิจิตรวาทการในการผูกเรื่องใหม่ๆ ในกรณีของนวนิยายเรื่อง *เจ้าแม่จามรี* ผู้เขียนได้อธิบาย “บริบท” ของการเขียนเอาไว้ที่น่าสนใจตอนหนึ่งว่า

เรื่อง “เจ้าแม่จามรี” นี้ ข้าพเจ้า⁵ เขียนในขณะที่ดำรงตำแหน่งเลขานุการข้าหลวงใหญ่แม่น้ำโขง และท่องเที่ยวในแม่น้ำโขงตั้งแต่ต้นจนถึงปลายราชอาณาจักรไทย รู้จักแม่น้ำโขงดีเท่าๆ กับแม่น้ำเจ้าพระยา และในระหว่างเวลานั้น ก็ได้เดินทางท่องเที่ยวบนฝั่งซ้ายแม่น้ำโขง ข้ามภูเขาแดนลาวเข้าไปในเขตญวน ซึ่งเข้าใจว่ามีข้าราชการน้อยคนที่จะรู้จักภูมิประเทศแถบนี้อย่างข้าพเจ้า (Vichit Vadakarn, 1961: A-B)

การเดินทางของผู้เขียนมีนัยของการสำรวจเพื่อแสวงหาความรู้ และมีนัยถึงการเป็นผู้บุกเบิกเส้นทางในหมู่คนไทย โดยผู้เขียนได้ระบุไว้อย่างชัดเจนว่าประสบการณ์การเดินทางของเขามีมากกว่าและแตกต่างกับข้าราชการไทยคนอื่นๆ ทั้งนี้ ในการกล่าวถึงดินแดนริมฝั่งแม่น้ำโขงในฐานะฉากท้องเรื่อง หลวงวิจิตรวาทการไม่ลืมที่จะกล่าวถึงประวัติศาสตร์ อันเป็นลักษณะสำคัญในนวนิยายของเขา ทั้งนี้ประวัติศาสตร์ที่ถูกหยิบเลือกมาใช้เป็นประวัติศาสตร์ที่ก้องสะท้อนความหมายที่ว่าลาวเป็น “ดินแดนในอารักขา” ของไทยมาเป็นเวลานาน “ชาวหลวงพระบางหรือ

⁵ “ข้าพเจ้า” ในข้อความที่ตัดมานี้คือผู้เขียนหรือหลวงวิจิตรวาทการ ในขณะที่ “ข้าพเจ้า” ที่ปรากฏในตำแหน่งอื่นหมายถึงตัวละครเอกชายที่ทำหน้าที่เป็นผู้เล่าเรื่องด้วย.

ชาวเวียงจันทน์ยังไม่ลืมว่าไทยเราได้เคยช่วยเขาไว้ให้พ้นภัยจากพวกโจรสลัดทหาร
ผู้กล้าหาญของไทย ยังได้เคยแสดงฝีมือในฝั่งซ้าย ให้คนในฝั่งนั้นแลเห็นและ
นิยมชมชื่นกันมาโดยไม่รู้จักลืม” (Vichit Vadakarn, 1961: 1-2)

ประเด็นที่น่าสนใจคือ แม่ผู้เขียนจะแสดงอำนาจหรือความยิ่งใหญ่เหนือดิน
แดนลาวโดยอ้างประวัติศาสตร์ แต่กลับแสดงจุดยืนที่ต่างออกไปในการมองความ
แตกต่างของ “คนอื่น” ที่ตัวละครของผู้เขียนได้พบในท้องเรื่อง หลวงวิจิตรวาทการ
เชื่อว่าตัวละครที่เขาสร้างขึ้นต่างกับตัวละครเอกในนวนิยายตะวันตกที่ขาดขันติธรรม
ในการมองหรืออธิบายความแตกต่างของ “คนอื่น” หรืออีกนัยหนึ่งคือคนพื้นเมืองที่
ตัวละครเอกต้องมีปฏิสัมพันธ์ด้วย

ท่านนักผจญภัยบางท่าน เรื่องราวของท่านที่เล่าถึงการผจญภัยนั้น เป็น
เรื่องทับถมชนชาติอื่นให้แลเห็นว่ามีคนดีอยู่แต่ฝรั่งเท่านั้น ท่านชอบเล่าว่า
คนป่ามาทำร้ายท่าน ขโมยของท่าน ท่านต้องแสดงความกล้าหาญต่อสู้
อย่างสนุก เรื่องของท่านจะมีมูลความจริงสักหนึ่งเปอร์เซ็นต์ก็ทั้งยาก ท่าน
ไม่กล้าหาญพอท่านเอาแต่ตัวรอด และปล่อยให้คนพื้นเมืองเข้าไปสู้ภัย [...]
ถ้าท่านมานอนอยู่ในหมู่บ้านนี้ และแลเห็นเหตุการณ์อย่างที่เขาเจ้าแล
เห็นนี้แล้ว ท่านคงจะไม่เขียนตามความจริงอย่างที่ข้าพเจ้าเขียน ท่านคง
จะเขียนว่าคนนั้นลงมาทำร้ายท่าน ไม่ใช่คนเดียว มาทั้งหมู่บ้าน ต้องการ
จะเอาเนื้อท่านไปย่างไฟกิน ท่านคนเดียวต่อสู้อย่างเก่งกาจฆ่าตาย
หลายคนปราบคนในหมู่บ้านทั้งบ้าน และอะไรต่ออะไรซึ่งเป็นวิธีของท่าน
ที่จะไม่ยอมให้มนุษย์อื่นมีมนุษยธรรมเลย (Vichit Vadakarn, 1961: 40-42)

ขันติธรรม (tolerance) ของตัวละครเอกแสดงให้เห็นจิตวิญญาณของ
นักผจญภัยที่มีความเป็นชายโดยหมายรวมถึงความเป็นสุภาพบุรุษตามคติ
วิกตอเรียน⁶ ที่มีความกล้าแท้จริงในการเผชิญกับภัยอันตรายและมีใจกว้างพอ

⁶ ยุควิกตอเรียน (Victorian Age) คือช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 19 ของประเทศอังกฤษ ที่มีระบบค่านิยมและ
จริยธรรมที่เคร่งครัด ทั้งยังมีการขยายตัวของลัทธิจักรวรรดินิยมและการล่าอาณานิคมอย่างกว้างขวาง
ด้วย สุภาพบุรุษอังกฤษตามคติวิกตอเรียนจะมีขันติธรรมต่อการถูกขู่ข่มให้ผิดศีลธรรม มีความซื่อสัตย์
มีความจงรักภักดีต่อสถาบันชาติ กษัตริย์ และครอบครัว ทั้งยังมีลักษณะเป็นชายที่สุขุมเคร่งขรึมด้วย.

ที่จะยอมรับความแตกต่างของคนอื่นด้วย แม้ว่าหลวงวิจิตรวาทการจะแสดงโดยนัยว่าเขาได้รับอิทธิพลจากนวนิยายของตะวันตก แต่เขาเชื่อว่าจิตวิญญาณของตัวละครที่เขาสร้างขึ้นก็ต่างกับลักษณะของตัวละครเอกในงานเขียนของชาวตะวันตก ความเป็นชายไทยที่ถูกสร้างขึ้นมาจากความเป็น “คนจริง” ของตัวละครเอกนี้ จึงเป็นสิ่งที่ผู้เขียนนำไปแข่งขันช่วงชิง (contest) กับความเป็นชายของตะวันตก ในแง่หนึ่งจึงเป็นการผลักดันตะวันตกให้เป็นอื่นด้วยการยืนยันความเป็นชายของไทย ความย้อนแย้งในที่นี้ก็คือ ความเป็นชายที่ผู้เขียนเชื่อว่ามีลักษณะต่างออกไป กลับถูกสร้างอยู่บนฐานของโครงเรื่องการแสวงหาเช่นเดียวกับงานเขียนของชาวตะวันตก

ชนดิธรรมเป็นคุณสมบัติสำคัญที่ทำให้ตัวละครเอกบรรลุเป้าหมายในการเดินทางได้ หลวงวิจิตรวาทการยังได้แสดงชนดิธรรมของตัวละครเอกที่มีต่อความเป็นอื่นของชนพื้นเมืองผ่านเนื้อหาตอนที่ “ข้าพเจ้า” ได้ฟังความรู้ความคิดของ นายท้ายเรือและเกิดความชื่นชมอีกด้วย “ข้าพเจ้าเห็นว่าคำพูดนี้คมคาย และมาได้สติว่าพวกเราชาวเมืองกรุงพากันหาว่าพวกชาวบ้านชาวป่าโง่งม แต่พวกชาวบ้านชาวป่าก็หาว่าพวกชาวเมืองชาวกรุงไม่รู้อะไรเหมือนกัน แหน่ที่เดียวพวกชาวกรุง ชาวป่าเขาก็ต้องมีวิชาความรู้ตามเรื่องของเขา ถ้าเราสามารถจะแลกความรู้กันก็ได้จะดีนัก” (Vichit Vadakarn, 1961: 10-11) ความรู้ประการหนึ่งที่คนเรือเปิดเผยออกมาคือเรื่องเล่าเกี่ยวกับจามรินคร ซึ่งนำไปสู่การออกเดินทางแสวงหาดินแดนในตำนาน ที่น่าสังเกตก็คือความรู้ที่แลกกันในที่นี้เป็นไปเพื่อประโยชน์ของ “ข้าพเจ้า” ที่ใช้ทรัพย์สินจำนวนหนึ่งว่าจ้างชนพื้นเมือง ส่วนความรู้ที่ “ข้าพเจ้า” มอบให้คนพื้นเมืองที่เป็นคณะเดินทางของเขาคือความรู้ทางวิทยาศาสตร์อันอารยะที่คนพื้นเมืองไม่เคยมีโอกาสได้สัมผัส ตามลักษณะของนวนิยายโรมานซ์แนวจักรวรรดินิยม

ไม่มีผู้ใดที่เดินทางไปถึงจามรินครแล้วจะได้กลับออกมา จามรินครจึงเป็นดินแดนที่ถูกประกอบสร้างผ่านเรื่องเล่า และอยู่ในฐานะเรื่องเล่าของนักเดินทาง (travel lore) มากกว่าที่จะเป็นความจริง ดังที่ “ข้าพเจ้า” ระบุว่า “ตามความคิดของคนสมัยใหม่ในเวลานี้เรื่อง ‘เจ้าแม่จามรี’ เป็นแต่เพียงเรื่องของคนคิดสมบัติบ้าเท่านั้น” (Vichit Vadakarn, 1961: 17) อย่างไรก็ตามผู้เขียนก็ได้สืบทอดลักษณะของนวนิยาย

โรมาเนสแนวจักรวรรดินิยมด้วยการกำหนดให้ตัวละครเอกและคณะเดินทางพบกับ สิ่งที่ทำหน้าที่เป็น “ลายแทง” ที่จะนำพวกเขาไปสู่จุดหมายปลายทางได้ ดังที่ “ข้าพเจ้า” พบซากศพของนักเดินทางชาวฝรั่งเศสพร้อมกับสมุดบันทึกที่ระบุว่า “Mistere de Jaco” (ความลึกลับเรื่องจาโก) เนื้อหาในสมุดบันทึกกับเรื่องเล่าการเดินทางที่มีอยู่ เดิมได้สอดประสานกันทำให้โครงเรื่องการแสวงหาของตัวละครเอกเข้มข้นมากขึ้น

เรื่อง “จาโก” ไม่ใช่เรื่องใหม่ เป็นเรื่องที่ฝรั่งเขารู้กันมานานแล้ว และค้นคว้าหาความจริงกันมามากแล้ว ฝรั่งผู้นี้ได้เริ่มต้นเขียนว่าขณะที่เขาอยู่ในปารีส เขาได้ฟังปาฐกถาของนักท่องเที่ยวยุคหนึ่ง ซึ่งไปแสดงที่ภัณฑิยสถาน ซอร์บอนน์ กล่าวถึงการเดินทางระหว่างฮานอยกับเวียงจันทน์ผ่าน เชียงของ และได้ประสบสิ่งที่น่ารู้ที่น่าเห็นต่าง ๆ เขาเล่าความอย่างเดียวกับที่พวกเราได้ประสบมา ว่าคนของเขาที่มาตายในแถบนี้ มักมีอาการตายอย่างทุเรศและเพื่อคำว่า “จาโก” มนุษย์ที่อยู่ทางแถบนี้มักนอนละเมอถึง คำนี้ และมีไข้เป็นแต่ในสมัยที่เขา มา แม้ในเวลาตั้งหลายสิบปีมาแล้ว พวกมิชชันนารีฝรั่งก็เคยได้ประสบเช่นนี้เหมือนกัน (Vichit Vadakarn, 1961: 49-50)

นักเดินทางที่ล่องลับผู้นี้เป็นชาวฝรั่งเศสที่เข้ามาผจญภัยในแถบอินโดจีน ทั้งในฐานะนักปกครองและนักวิชาการซึ่งเกี่ยวข้องกับการผจญภัยในการสร้างระบบ อาณานิคมโพ้นทะเล (L'aventure coloniale) ซึ่งเป็นจิตวิญญาณอย่างเดียวกับที่มี อยู่เต็มหัวใจของ “ข้าพเจ้า” ตัวละครเอกมีความพร้อมมากในฐานะนักผจญภัย แม้ว่าการผจญภัยดังกล่าวจะเกิดขึ้นโดยมิได้วางแผนไว้ล่วงหน้าก็ตาม “ข้าพเจ้าเตรียมตัวพร้อม แต่งเครื่องสำหรับเดินป่า ข้าพเจ้ามีเครื่องหีบเครื่องแต่งตัวติดมา ซึ่งไม่เฉพาะ แต่จะมีเสื้อผ้าพอสมควรเท่านั้น ยังมียานิตที่จำเป็น เช่น ครีวิน กฤษณากลับ ซึ่งข้าพเจ้ามีติดตัวอยู่เสมอไม่ว่าจะไปทางไหน” (Vichit Vadakarn, 1961: 21) อนึ่ง ความลึกลับเรื่องจาโกนี้ได้ถูกเฉลยในตอนปลายเรื่องว่าเป็นนามของแม่ทัพจามปา อันเป็นบรรพบุรุษของคนในจามรีนครที่คณะเดินทางกำลังมุ่งหน้าไป ดินแดนที่ สาบสูญนี้จึงถูกสร้างขึ้นมาจากพื้นฐานของประวัติศาสตร์อันเป็นเรื่องเล่าประเภทหนึ่ง ด้วย และได้ฝากแฝงคติของผู้เขียนที่เชื่อมั่นในความสำคัญของประวัติศาสตร์ไว้

โดยผ่านปากคำของตัวละครชาวจามรีนคร “ (จาโก) รบได้ชัยชนะยาวนานใน พ.ศ. 1914 ดินันท์จำตัวเลขได้ดี เพราะเป็นประวัติศาสตร์ของจามปา เป็นเรื่องที่ชาวจามรีนคร จะต้องเรียน และท่องจำได้ขึ้นใจ เพื่อให้คนมีความเคารพต่ออดีต พวกเราที่นี่มีความเห็นกันว่า ถ้ามนุษย์ชาติใดไม่เคารพต่ออดีตแล้ว มนุษย์ชาตินั้นจะมีความสุข ความเจริญไม่ได้เลยเป็นอันขาด” (Vichit Vadakarn, 1961: 91) ต่อมาการให้ความสำคัญแก่ประวัติศาสตร์จึงได้กลายเป็น “ชนบ” ในงานเขียนประเภทเดียวกันของหลวงวิจิตรวาทการ

อุปสรรคในการเดินทางจะเป็นสิ่งที่เข้ามาทดสอบความเป็นชายและความ เป็นสุภาพบุรุษของตัวละครเอก ซึ่งทำให้เขาสามารถพิสูจน์ความเป็นชายได้ในที่สุด ฉากท้องเรื่องของดินแดนลุ่มน้ำโขงจึงถูกวาดขึ้นให้ทั้งสวยงามและน่าสะพรึงกลัว สอดรับกับวาทกรรมว่าด้วยดินแดนแถบนี้ที่ถูกสร้างขึ้นโดยนักเดินทางและเจ้าอาณานิคมชาวตะวันตก และมีลักษณะอย่างเดียวกันกับแอฟริกาที่เป็นฉากท้องเรื่องสำคัญของนวนิยายโรมานซ์แนวจักรวรรดินิยมของตะวันตกด้วย “ไม่น่าประหลาดที่น้ำในแม่น้ำโขงจะไหลแรงเหลือเกิน ทางเหนือขึ้นไปมีเกาะแก่งมาก เพราะเป็นภูเขาตาดาดเป็นฉากกันจะว่างามก็งาม จะว่าน่ากลัวก็น่ากลัว” (Vichit Vadakarn, 1961: 25) อีกตัวอย่างหนึ่งคือ “แต่ด้วยความก้องกังวานอะไรข้างบนข้าพเจ้าไม่รู้ได้ เสียงน้ำนั้นจึงได้ยินเหมือนเสียงคนพิมพ์ นี่เป็นความลึกลับอันหนึ่ง ความลึกลับซึ่งถ้าไม่พยายามทราบความจริงหรือยังสติไว้แล้วก็จะต้องตั้งต้นเชื่อผีปากกันทีเดียว” (Vichit Vadakarn, 1961: 31) อย่างไรก็ตาม การเดินทางตามเรื่องเล่าและบันทึกการเดินทางทำให้พวกเขามาถึงปลายทางได้โดยสามารถพิชิตอุปสรรคทั้งหมด “ในบริเวณที่ล้อมรอบๆ เมืองเราเต็มไปด้วยต้นไม้พืช และสัตว์ที่มีพิษอยู่ทุกทิศทุกทาง นอกจากทางเดียวคือทางที่คุณเข้ามา ถ้าคุณไม่ทราบความลับเรื่องจาโก คุณก็มาไม่ได้” (Vichit Vadakarn, 1961: 87)

ความน่าสนใจในจิตวิญญาณนักผจญภัยของตัวละคร “ข้าพเจ้า” คือลักษณะที่มีความย้อนแย้งในตัวเองตลอดเวลา ทำให้เกิดการเปลือยความหมายของตัวบทเองว่ามีได้เล่าเรื่องดินแดนลุ่มน้ำโขงนี้อย่างไร้เดียงสา แต่มีวาทกรรมบางอย่างฝากแฝงมาด้วย ดังที่ “ข้าพเจ้า” ราพึงว่า “มนุษย์ที่เชื่อว่าตัวศิวิไลซ์นั้น ไม่ค่อยจะได้ระลึกถึง

ธรรมชาติ ชาวกรุงเทพฯ ที่หมกมุ่นอยู่ใต้หลังคาเรือนและมีชีวิตแวดล้อมไปด้วยเครื่องตบแต่ง ห้างเหินจากความจริงของธรรมชาติ ไม่ได้รับประโยชน์แม้จากแสงจันทร์ที่เอือกเย็นงดงามเหมือนอย่างข้าพเจ้าในเวลานี้” (Vichit Vadakarn, 1961: 39) ความหมายที่ถูกสานต่อในที่นี้คือความเป็นปฏิปักษ์ขัดแย้งระหว่างวัฒนธรรมกับธรรมชาติ (Culture VS Nature) ซึ่งดูเหมือนว่าตัวละครเอกจะให้ความสำคัญแก่ธรรมชาติ เช่นเดียวกับที่ให้ค่าแก่คนพื้นเมืองมากกว่าคนเมืองที่มาจากแดนอารยะ ทว่า การเดินทางของคณะเดินทางนี้คือการไปเพื่อพบอารยธรรมที่สาบสูญที่ข้าพเจ้านึกนิยม และธรรมชาติที่ตัวละครเอกชื่นชมนี้ก็เป็นธรรมชาติที่ต้องเอาชนะ เป็นธรรมชาติที่อันตรายแต่ชวนให้รื่นรมย์ โดยความรื่นรมย์ดังกล่าวจะคงอยู่ตราบเท่าที่ตัวละครเอกรู้สึกว่ายู่ในวิสัยที่ “จัดการ” กับธรรมชาตินั้นได้เท่านั้น เช่นเดียวกับความเป็นสุภาพบุรุษ หรือความเป็นคนจริงใจของตัวละครเอกที่ถูกสร้างเข้ามาทั้งเรื่องก็ถูกแทรกแซงด้วยลักษณะของ “พระเอกแบบไทย” คือมีทั้งความเป็นนักรบและนักรักอันเป็นลักษณะที่ชวนให้รู้สึกว่าขัดแย้งในตนเองเช่นกัน ดังตัวอย่างที่ “ข้าพเจ้า” กล่าวถึงตนเองว่า “ข้าพเจ้าไม่กลัวอะไร ไม่กลัวความพินาศ ล้มละลาย ไม่กลัวความตาย ไม่กลัวอะไรหมด นอกจากอย่างเดียว มีอย่างเดียวเท่านั้นที่ข้าพเจ้ากลัว คือกลัวคนที่ข้าพเจ้ารักเขาจะไม่รักข้าพเจ้า” (Vichit Vadakarn, 1961: 4)

ความย้อนแย้งของสำนึกแบบจักรวรรดินิยมของข้าพเจ้าอาจสัมพันธ์กับบริบทของการเขียนนวนิยายเรื่องนี้ ดินแดนแถบแม่น้ำโขงที่เคยเป็นของไทยตั้งแต่ พ.ศ.1894 หรือสมัยพระเจ้าอุทุมพร จนกระทั่งสูญเสียให้แก่ฝรั่งเศสใน พ.ศ.2436 และยังคงอยู่ในอารักขาของฝรั่งเศสอยู่ใน พ.ศ. 2475 ในช่วงเวลานั้นหลวงวิจิตรวาทการ ยังไม่ได้เข้ามาทำงานให้แก่ จอมพล ป.พิบูลสงคราม และยังไม่ได้สถาปนาแนวคิดชาตินิยมที่ปรากฏผ่านปฏิบัติการต่างๆ ขึ้น แต่อุดมการณ์จักรวรรดินิยมที่หลวงวิจิตรวาทการรับมาจากนวนิยายของตะวันตกที่เป็นตัวบทต้นทางของ *เจ้าแม่จามรี* นี้ก็สามารถวิเคราะห์ในแง่ความหมายทางการเมืองได้เช่นกัน

เดิมทีการปกครองของไทยไม่มีวิธีการมองดินแดนใต้ปกครองอย่างเจ้าอาณานิคมตะวันตก ดังที่ปรากฏว่า “ประเทศราช” หรือ “เมืองขึ้น” มีความหมาย

คนละอย่างกับ “อาณานิคม” และอยู่ในบริบทของระบบการเมืองคนละชนิดกัน แต่มีผู้บัญญัติศัพท์โดยใช้จักรวรรดิอังกฤษเป็นตัวแบบ และความหมายของคำเหล่านี้เคลื่อนเข้ามากลายเป็นสิ่งเดียวกันในสมัยหลัง เมื่อประสบการณ์ต่อระบบการเมืองเดิมในภูมิภาคนี้สูญหายไป คนสมัยหลังจึงเข้าใจคำว่าเมืองขึ้นและประเทศราชด้วยตัวแบบจากอาณานิคมในระบบการเมืองสมัยใหม่ (Winichakul, 1978: 162)

ระบบการเมืองสมัยใหม่ได้เกิดขึ้นแล้วในยุคสมัยของการปฏิวัติเปลี่ยนแปลงการปกครอง สิทธิธรรมที่หลวงวิจิตรวาทการอ้างผ่านการบุกทะลวงเข้าสู่ดินแดนของตัวละครเอกชายเป็นเสียงสะท้อนของประวัติศาสตร์การ “อารักขาดินแดน” ที่ไทยมีอยู่เหนือลุ่มน้ำโขงที่เป็นฉากท้องเรื่อง ผู้วิจัยจึงขอเสนอในที่นี้ว่า เจ้าแม่จามรีเป็นต้นแบบของนวนิยายเรื่องอื่นๆ ที่เล่าเรื่องการเดินทางสู่ดินแดนแถบประเทศเพื่อนบ้านของไทยของตัวละครเอกชายที่เป็นคนไทย เช่น *ฟากฟ้าสาละวิน* และ *บัลลังก์เชียงรุ่ง* แต่เรื่องที่แต่งขึ้นในชั้นหลังน่าจะมีความเข้มข้นของการสอดแทรกวาทกรรมชาตินิยมและวาทกรรมรวมเผ่าไทยอันเป็นสิ่งที่หลวงวิจิตรวาทการสร้างขึ้นเพื่อรับใช้อุดมการณ์ทางเมืองของจอมพล ป.พิบูลสงครามมากกว่า ประเด็นที่น่าขบคิดก็คือ หลวงวิจิตรวาทการอาจมีวิธีการมองดินแดนเหล่านี้ในฐานะที่ต้องถูกผนวกรวมเข้ากับไทยอยู่แล้วก่อนที่จะมีปฏิบัติการเรียกร้องดินแดนคืนจากฝรั่งเศสในภายหลัง⁷

ตัวละครเอกชายของหลวงวิจิตรวาทการแสดงอำนาจของเขาผ่านสัญลักษณ์ที่สัมพันธ์กับเพศวิถี นอกจากนี้ “ข้าพเจ้า” ได้ก่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลงขึ้นในจามรีนครเช่นเดียวกับนวนิยายแนวโรมานซ์แนวจักรวรรดินิยมของตะวันตก อันเป็นการดิ้นรนทางความหมายของสภาพบุรุษจากจักรวรรดิที่ไร้อำนาจปกครองในความเป็นจริง

⁷ ศึกษาประวัติศาสตร์การครอบครองดินแดนลุ่มน้ำโขงของไทยได้ใน Theerasasawat (2009) และดูการวิเคราะห์นวนิยายแนวเดียวกันของหลวงวิจิตรวาทการเพิ่มเติมได้ใน Prasannam (2011).

ความสรุป

การศึกษานวนิยายเรื่อง *เจ้าแม่จามรี* ในฐานะนวนิยายโรมานซ์แนวจักรวรรดินิยมทำให้เห็นว่า นวนิยายเรื่องนี้แสดงความซับซ้อนของเรื่องเล่าการเดินทาง กล่าวคือ นวนิยายเรื่องนี้แสดงตัวในฐานะบันทึกจากการเดินทางของตัวละครเอก ในขณะที่ตัวละครเอกเดินทางไปถึงจามรีนครได้ด้วยบันทึกการเดินทางของนักเดินทางชาวฝรั่งเศสผู้ส่งลับกอบปรักกับเรื่องเล่าของนักเดินทาง (travel lore) ซึ่งสอดคล้องกับแนวการเขียนนวนิยายโรมานซ์แนวจักรวรรดินิยมของตะวันตกอย่างเห็นได้ชัด ทั้งนี้ ในบันทึกคติของหลวงวิจิตรวาทการยุคต่อๆ มา ยังคงสืบทอดลักษณะการเขียนจากเรื่อง *เจ้าแม่จามรี* ที่อาจนับเป็นนวนิยายต้นแบบของนวนิยายในกลุ่มเดียวกันของนักเขียนผู้นี้

ประเด็นที่น่าสนใจก็คือการรับอิทธิพลจากวรรณกรรมตะวันตกของนักเขียนไทยมิได้รับเฉพาะแนวเรื่องที่เราเห็นว่าน่าสนใจ หรือตอบสนองต่อรสนิยมของนักอ่านในยุคที่ชมชอบเรื่องอ่านเล่นหรือเรื่องหลีกหนีเพื่อผ่อนคลายจากบรรยากาศทางการเมืองที่คุกรุ่นอยู่ในเวลานั้นเท่านั้น เพราะภายใต้เปลือกของวรรณกรรมหลีกหนีธรรมดา นั้น มีการรับทอดอิทธิพลเชิงอุดมการณ์ที่สามารถตีความหมายทางการเมืองที่ซับซ้อนได้อีกด้วย ทั้งยังแสดงให้เห็นว่าความปรารถนาของไทยที่ต้องการครอบครองดินแดนอื่นที่เคยอยู่ในอาณาพิทักษ์ยังคงถูกนำมาทบทวนได้ แม้ว่าไทยจะอ้างว่าดินแดนเหล่านั้นเป็นบ้านพี่เมืองน้องมิใช่ “อาณานิคม” ในความหมายเดียวกันกับที่ชาติตะวันตกให้ความหมายไว้ก็ตาม

เอกสารอ้างอิง

- Ashcroft, Bill.; Gareth, Griffith, and Helen, Tiffin. (Eds). (2007). **Post-Colonial Studies: The Key Concepts**. 2nd ed. London: Routledge.
- Brantlinger, Patrick. (2009). **Victorian Literature and Postcolonial Studies**. Edinburgh: Edinburgh University Press.

- Haggard, Sir Henry Rider. (2011). **Sombat Phra Suli**. (In Thai) [King Solomon's Mines]. (Khunploy, Trans.). 2nd ed. Bangkok: Banmongkhol.
- Mcleod, John. (2000). **Beginning Postcolonialism**. Manchester and New York: Manchester University Press.
- Patterson, Richard F. (1978). King Solomon's Mines: Imperialism and Narrative Structure. **The Journal of Narrative Technique**, 8(2) (Spring), 112-123.
- Phanglak, Araya. (2003). **Wikroah Nawaniyai Chud Longphrai Khong Noi Inthanon**. (In Thai) [An Analysis of Noi-In-Ta-Non's Novels (Long Pray)]. Thesis (M.A. Thai Studies), Rankhamhaeng University.
- Pinet, Wannachai. (1996). **Karnsueksa Priebthieb Nawaniyai Naew Phajonphai Ruang KING SOLOMON'S MINES Kab Nawaniyai Ruang Phet Phra Uma**. (In Thai) [A Comparative Study of KING SOLOMON'S MINES and Phet Phra Uma]. Thesis (M.Ed. Thai), Mahasarakham University.
- Prasannam, Natthanai. (2011). **Banlang Chiang Rung Khong Luang Vichit Vadakarn: Karn Arn Baeb To Klab**. (In Thai) [Luang Vichit Vadakarn's The Throne of Chiang Rung Kingdom: A Contrapuntal Reading]. **Journal of P.E.N. International Thailand Centre**, 42, 134-172.
- Said, Edward W. (1993). **Culture and Imperialism**. London: Vintage.
- Stott, Rebecca. (1989). The Dark Continent: Africa as Female Body in Haggard's Adventure Fiction. **Feminist Review**, 32 (Summer), 69-89.
- Supapakruja, Suparat. (1998). **Nawaniyai Naew Phajonphai: Jak King Solomon's Mines, Long Phrai Thueng Phet Phra Uma (Phak Neung)**. (In Thai) [The Adventure Novel: From King Solomon's Mines, Long Prai to Phetch Pra Uma (Part one)]. Thesis (M.A. Comparative Literature), Chulalongkorn University.

- Tailanga, Soranat. (2010). *Thak Lae Pling An Ard Soob Leud Hai Muai Morn: Phuying Nai Ruangsang Thai Naew Phajonphrai*. (In Thai) [Deadly Slugs and Leeches: Women in Thai Adventure Short Stories]. In **Dae Saksri Samer Kan Thuk Chanchon: Wannakam Kab Sittimanusyachon Sueksa**. (In Thai) [Let Equality Ring: Literature and Human Rights Studies]. Bangkok: Department of Literature, Faculty of Humanities, Kasetsart University.
- Theerasasawat, Suwit. (2009). **Jagravat Niyom Neu Mae-nam Khong**. (In Thai) [Imperialism over the Mekong]. Bangkok: Matichon.
- Varatorn, Supanee. (1976). **Prawat Karnpraphan Nawaniyai Thai Tangtae Samai Roemraek Jontheung Porsor 2475**. (In Thai) [History of the Thai Novels from Its Emergence to 1932]. Bangkok: The Foundation for the Promotion of Social Sciences and Humanities Textbooks Project.
- Vichit Vadakarn, Luang. (1961). **Jao Mae Jamaree Lae Garuda Dam**. (In Thai) [Jao Mae Jamaree and Black Garuda]. Bangkok: Guru Sabha.
- Winichakul, Thongchai. (1987). *Prawattisart Karn Sang Tuaton*. (In Thai) [History of Identity Construction]. In **Yoo Muang Thai** (In Thai) [Living in Thailand]. Bangkok: Thammasat University Press.
- Young, Robert. (1995). **Colonial Desire: Hybridity in Theory, Culture and Race**. London and New York: Routledge.

